

Elektronisko dokumentu izmantošanas iespējas

Jau kopš 2004. gada Latvijā spēkā ir Elektronisko dokumentu likums, kas nosaka elektroniskā dokumenta tiesisko statusu. Kopš pirmā elektroniskā dokumenta parakstīšanas ar elektronisko parakstu Latvijā 2006. gadā elektronisko dokumentu apjoms ik gadu pieaug, pakalpojumu sniedzējiem piedāvājot aizvien jaunus un vienkāršākus veidus, kā izmantot elektronisko dokumentu un parakstu priekšrocības. Neskatoties uz to, elektroniskie dokumenti joprojām netiek pilnvērtīgi izmantoti, un lietotājiem mēdz būt neskaidrības par to izmantošanas iespējām. Tāpēc šajā rakstā tiks aplūkotas elektronisko dokumentu prasības un kādos gadījumos var izmantot elektronisko dokumentu sniegtās priekšrocības.

Elektronisko dokumentu un elektronisko parakstu lietojumu Latvijā regulē **Elektronisko dokumentu likums** (turpmāk – EDL) un Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 23. jūlija regula (ES) Nr. 910/2014 par elektronisko identifikāciju un uzticamības pakalpojumiem elektronisko darījumu veikšanai iekšējā tirgū un ar ko atceļ direktīvu 1999/93/EK (turpmāk – eIDAS regula). EDL nosaka, ka elektroniskais dokuments ir jebkāds saturs, kas tiek glabāts elektroniskā formā, jo īpaši teksta vai skaņas, vizuālais vai audio vizuālais ieraksts¹, piemēram, .docx vai .pdf formāta dokumenti. Atbilstoši EDL prasība pēc dokumenta rakstveida formas attiecībā uz elektronisko dokumentu ir izpildīta, ja elektroniskajam dokumentam ir elektroniskais paraksts un elektroniskais dokuments atbilst citām normatīvajos aktos noteiktajām prasībām.²

eIDAS regula izšķir trīs veida elektroniskos parakstus – „parasts” elektroniskais paraksts, uzlabots elektroniskais paraksts un kvalificēts elektroniskais paraksts. „Parasts” elektroniskais paraksts ir elektroniski dati, kas pievienoti citiem elektroniskajiem datiem vai loģiski saistīti ar tiem un ko parakstītājs izmanto, lai parakstītos.³ Tādējādi par elektronisko parakstu par uzskatīt tādas vienkāršas identifikācijas pazīmes elektroniskā vidē kā sava vārda norādīšana e-pastā vai pati e-pasta adrese, kas personu identificē. Taču, ņemot vērā, ka tikai vārda norādīšana e-pastā nesniedz iespēju pārliecināties par sūtītāja identitāti, šādam parakstam ir zems uzticamības līmenis.

Augsts uzticamības līmenis ir kvalificētam elektroniskajam parakstam, kas Latvijā saukts arī par drošu elektronisko parakstu. Atbilstoši eIDAS regulai kvalificēts elektroniskais paraksts ir uzlabots elektroniskais paraksts (kas ir unikālā veidā saistīts ar parakstītāju, tas spēj identificēt parakstītāju, tas ir radīts ar elektroniskā paraksta radīšanas datiem, kuru izmantošanu ar augstu uzticamības līmeni var kontrolēt tikai un vienīgi parakstītājs, un tas ir saistīts ar parakstītājiem datiem tādā veidā, lai būtu atklājamas jebkādas turpmākas to izmaiņas⁴), kas radīts ar kvalificētu elektroniskā paraksta radīšanas ierīci (piemēram, ar viedkartēm, SIM kartēm vai ierīcēm, kas nav paša parakstītāja rīcībā, bet ko pārvalda servisa sniedzējs⁵), pamatojoties uz kvalificētu elektroniskā paraksta sertifikātu. Latvijā kvalificētus sertifikātus izsniedz VAS *Latvijas Valsts radio un televīzijas centrs*, kas arī nodrošina droša elektro-

1 Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 23. jūlija regula (ES) Nr. 910/2014 par elektronisko identifikāciju un uzticamības pakalpojumiem elektronisko darījumu veikšanai iekšējā tirgū un ar ko atceļ direktīvu 1999/93/EK, Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis L 257/73 28.8.2014, 3.35. pants.

2 Elektronisko dokumentu likums, *Latvijas Vēstnesis* 20.11.2002., Nr. 169, 3.1. pants

3 Regula (ES) 910/2014, op.cit., 3.10. pants.

4 Regula (ES) 910/2014, op.cit., 26. pants.

5 „Kas ir elektroniskais paraksts?” Pieejams: <https://ec.europa.eu/cefdigital/wiki/pages/viewpage.action?pageId=46992760> [skatīts 13.08.2018.]

**Mikijs
Zimecs,**
jurists,
sertificēts datu
aizsardzības
speciālists,
zvērinātu
advokātu
birojs
Ellex Kļaviņš

niskā paraksta pakalpojumus, piemēram, eParaksts eID, eParaksts *mobile* un citus.

Ņemot vērā, ka tikai drošs elektroniskais paraksts var nodrošināt gan drošu elektronisko identifikāciju un autentifikāciju, gan arī paša dokumenta integritāti, likumdevējs ir lēmis, ka elektroniskais dokuments tiek uzskatīts par pašrocīgi parakstītu, ja tam ir drošs elektroniskais paraksts.⁶ Tādējādi automātiski jebkuram dokumentam, kas ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu, ir tāds pats juridiskais spēks kā ar roku parakstītam dokumentam.

Taču pastāv arī gadījumi, kad nav nepieciešams izmantot tādas elektroniskās identifikācijas līdzekļus, kuriem ir augsts identitātes uzticamības līmenis, ko spēj nodrošināt tikai drošs elektroniskais paraksts. Lai vienkāršotu elektronisko dokumentu apriti, EDL papildus paredz, ka elektronisko dokumentu uzskata par pašrocīgi parakstītu arī tajos gadījumos, kad tam ir parasts elektroniskais paraksts un puses par elektroniskā dokumenta parakstīšanu ar parastu elektronisko parakstu ir vienojušās rakstveidā.⁷ Protams, lai šāda vienošanās būtu spēkā, tai savukārt ir jābūt noslēgtai rakstveidā, proti, vai nu ar roku parakstītai, vai atbilstoši EDL ar drošu elektronisko parakstu.

Elektroniskā dokumenta juridiskais spēks

Visbeidzot, lai elektroniskais dokuments iegūtu juridisko spēku, ir nepieciešams to pareizi noformēt, gluži tāpat kā parastu ar roku parakstītu dokumentu. Elektroniskā dokumenta noformēšanu un apriti papildus EDL regulē Dokumentu juridiskā spēka likums. Atbilstoši Dokumentu juridiskā spēka likumam, lai dokumentam būtu juridisks spēks, tajā ir jāiekļauj dokumenta autora nosaukums, dokumenta datums un paraksts (likumā noteiktos gadījumos arī dokumenta izdošanas vietas nosaukums, zīmoga nospiedums, dokumenta apstiprinājuma uzraksts vai atzīme par dokumenta apstiprināšanu un dokumenta re-

ģistrācijas numurs).⁸ Ņemot vērā, ka elektronisko dokumentu paraksta ar elektronisko parakstu, kas fiziski netiek attēlots uz paša dokumenta, ir ieteicams paraksta lauka vietā norādīt: „Dokuments ir sagatavots elektroniski un parakstīts ar drošu elektronisko parakstu”, kas var tikt izmantota kā informatīva norāde neapliecinātai elektroniskā dokumenta izdrukai. Jānorāda gan, ka elektroniskajam dokumentam oriģināla juridiskais spēks ir tikai elektroniskā vidē.

Elektronisko dokumentu, kas ir sagatavots atbilstoši likumu prasībām un parakstīts ar drošu elektronisko parakstu (vai elektronisko parakstu, ja ir vienošanās par elektroniskā paraksta izmantošanu), ir iespējams izmantot jebkādas tiesiskajās attiecībās, ciktāl noteiktos normatīvajos aktos nav noteikta cita dokumentu noformēšanas kārtība un nosacījumi.⁹

Elektronisko dokumentu izmantošana

EDL pirmais pārejas noteikums nosaka, ka valsts un pašvaldību iestādēm ir pienākums pieņemt elektroniskos dokumentus no fiziskajām un juridiskajām personām.¹⁰ Tādējādi ikvienu rakstiski iesniedzamu informāciju fiziska vai juridiska persona valsts un pašvaldības iestādēm var iesniegt elektroniska dokumenta formātā, kamēr tam ir pievienots drošs elektroniskais paraksts un laika zīmogs. Elektroniskais dokuments nosūtīts valsts vai pašvaldības iestādei sevī var ietvert informācijas un izziņu pieprasījumus, iesniegumus, pretenzijas, lēmumu pārsūdzību u.c. veida informāciju, kamēr normatīvie akti nenosaka citādi. Piemēram, Latvijas Republikas komercreģistra iestādei iesniedzamie dokumenti par ierakstu izdarīšanu var tikt iesniegti elektroniskā formātā, kas parakstīti ar drošu elektronisko parakstu. Turklāt Komerclikums nosaka, ka, ja likums paredz, ka paraksts ir apliecināms notariāli, tad, parakstot dokumentu ar drošu elektronisko parakstu, šī prasība izpildās¹¹ un dokuments nav jāapliecina pie notāra.

Arī starp privāto tiesību subjektiem (fiziskām un juridiskām personām) ir iespējama elektronisko dokumentu izmantošana atbilstoši EDL noteikumiem, taču nevienai no pusēm bez atsevišķas vienošanās starp attiecīgajām pusēm nav likumā noteikta pienākuma izmantot elektroniskos dokumentus. Izmantojot drošu elektronisko parakstu, ir iespējams slēgt visu veidu līgumus un vienošanās, ko slēdz rakstiskā formātā; to var izmantot lietvedības dokumentos un darījumu dokumentācijās u.c., ciktāl likums neparedz citu formu. Piemēram, starp privāto tiesību subjektiem ir iespējams noslēgt kapitālsabiedrības daļu atsavināšanas līgumu elektroniskā formātā, izmantojot drošu elektronisko parakstu. Tas izriet no Komerclikuma 188. panta, kas paredz, ka daļu atsavināšanas, tajā skaitā nodošanas darījums slēdzams rakstveidā.¹² Tā kā likums neparedz

JURISTA PADOMS

- 6 Elektronisko dokumentu likums, op.cit., 3.2. pants.
- 7 Elektronisko dokumentu likums, op.cit., 3.2. pants.
- 8 Dokumenta juridiskā spēka likums, *Latvijas Vēstnesis*, 19.05.2010., Nr. 78, 4. pants.
- 9 Elektronisko dokumentu likums, op.cit., 3.6. pants.
- 10 Elektronisko dokumentu likums, op.cit., 1. pārejas noteikums.
- 11 Komerclikums, *Latvijas Vēstnesis*, 04.05.2000., Nr. 158/160, 9.1. pants.
- 12 Komerclikums, op.cit., 188. pants.

- 13 Darba likums,
Latvijas Vēstnesis,
06.07.2001., Nr. 105,
40. pants.
- 14 Civillikums, *Valdības
Vēstnesis* 20.02.1937.,
Nr. 41, 2317². pants.
- 15 Civilprocesa likums,
Latvijas Vēstnesis,
03.11.1998.,
Nr. 326/330,
85. pants.
- 16 Zemesgrāmatu
likums, „Ziņotājs”,
29.04.1993.,
Nr. 16/17, 60. pants.
- 17 Civillikums,
op.cit., 433. pants.
- 18 Civillikums,
opt.cit., 446. pants.

Materiāls tapis
sadarbībā ar

Ellex[®]
Klavins

► papildu prasības, piemēram, nepieciešamību līgumu parakstīt zvērināta notāra klātbūtnē, tad atbilstoši EDL 3. pantam rakstveida formas nepieciešamība izpildās, iesaistītajām pusēm parakstot elektronisko dokumentu ar drošu elektronisko parakstu.

Elektroniskos dokumentus ir iespējams izmantot arī darba attiecību nodibināšanai. Piemēram, Darba likuma 40. pants paredz, ka darba līgums ir slēdzams rakstveidā.¹³ Ņemot vērā, ka Darba likumā nav noteikts, ka darba līgumu nevar slēgt kā elektronisku dokumentu, kā arī nav noteikta cita kārtība, var pieņemt, ka darbinieks ar darba devēju, par to savā starpā vienojoties, var noslēgt darba līgumu, parakstot to katrs ar drošu elektronisko parakstu. Papildus, noslēdzot darba līgumu (rakstiski vai ar drošu elektronisku parakstu), tajā starp pusēm ir iespējams vienoties par turpmāku noteiktu dokumentu parakstīšanu ar elektronisku parakstu (piemēram, ar e-pasta ziņojumiem no iepriekš noteiktām e-pasta adresēm), izņemot uzteikuma paziņošanu. Atbilstoši Darba likumam puses darba līgumā var vienoties par uzteikuma paziņošanu otrai pusei, to nosūtot pa elektronisko pastu, izmantojot drošu elektronisku parakstu. **Tādējādi uzteikumu nevienai no pusēm nav tiesību paziņot pa e-pastu, izmantojot parastu elektronisko parakstu.** Protams, elektroniskā dokumenta priekšrocības var izmantot tikai gadījumos, kad visas iesaistītās puses izmanto elektronisko parakstu un ar to visas puses paraksta attiecīgo elektronisko dokumentu.

Elektroniskā dokumenta izmantošanas ierobežojumi

Neskatoties uz iepriekš minēto, elektronisko dokumentu izmantošana atbilstoši EDL prasībām ir pieļaujama tiktāl, ciktāl citi normatīvie akti nenosaka citu kārtību. Diemžēl nav pieejams pilns to gadījumu uzskaitījums, kad elektronisko dokumentu izmantošana ir ierobežota, tādēļ ir nepieciešams izvērtēt, vai attiecīgais likums, kas piemērojams noteiktajam gadījumam, nosaka noteiktas dokumentu parakstīšanas prasības. **Lielākoties elektroniskā formā nevar sagatavot dokumentus, kurus atbilstoši likumam ir nepieciešams veidot notariāla akta formā vai parakstīt zvērināta notāra klātbūtnē.**

Tā, piemēram, likums noteiktos gadījumos pieprasa īpašas pilnvaras formas. Civillikums paredz, ka nākotnes pilnvarojuma līgumu ir jātaisa notariālā akta formā¹⁴, tādējādi to nevar parakstīt ar drošu elektronisko parakstu. Līdzvērtīgi, pārstāvēt fizisku personu tiesā, Civilprocesa likums paredz, ka pārstāvība ir jānoformē ar notariāli apliecinātu pilnvaru, kamēr juridiskas personas pārstāvība ir jānoformē ar rakstveida pilnvaru.¹⁵ Tas nozīmē, ka, kamēr likums ļauj izmantot elektronisko dokumentu ar drošu elektronisko parakstu pilnvarai, lai tiesā pārstāvētu juridisko personu, fiziskās personas pārstāvībai ir piemērojams ierobežojums izmantot elektriskā dokumenta formātu.

Elektroniskā dokumenta izmantošanas ierobežojumi ir piemērojami arī nekustamo īpašumu darījumu jomā. Atbilstoši Zemesgrāmatu likumam parakstiem uz iesniedzamajiem nostiprinājuma lūgumiem (piemēram, lai nostiprinātu nekustamā īpašuma īpašnieka maiņu) jābūt notāra vai bāriņtiesas apstiprinātiem.¹⁶ Arī ģimenes un mantojuma tiesībās ir atrodami izņēmumi elektronisko dokumentu izmantošanas iespējām. Piemēram, Civillikums paredz noteiktu testamentu formu, nosakot, ka publisks testaments ir jātaisa pie notāra vai bāriņtiesā¹⁷, bet privāts testaments, lai tas būtu spēkā, ir taisāms rakstiski, mantojuma atstājējam pašrocīgi visu testamentu uzrakstot un parakstot¹⁸. Protams, minētais nav izsmēlošs to gadījumu saraksts, kad nevar tikt izmantota elektroniskā dokumenta forma, un, kā minēts iepriekš, katrā gadījumā pirms dokumenta elektroniskas parakstīšanas ir jāpārlicinās, vai attiecīgajos likumos nav iekļautas noteiktas dokumentu parakstīšanas prasības.

Elektroniskie dokumenti pārrobežu situācijās

Lai arī ar noteiktiem izņēmumiem, Latvijas un Eiropas Savienības normatīvie akti paredz plašas elektronisko dokumentu izmantošanas iespējas. Cita starpā elektronisko dokumentu izmantošana sniedz mobilitātes iespējas, jo ļauj izdot dokumentus no jebkuras vietas pasaulē. Bez jau minētā, atbilstoši eIDAS regulai un EDL 26. pantam elektronisko dokumentu priekšrocības var izmantot arī Eiropas Savienības pārrobežu situācijās, jo normatīvie akti nosaka, ka Eiropas Savienības dalībvalstīs izdotam kvalificētam sertifikātam ir tāds pats juridisks statuss kā attiecīgās dalībvalsts izsniegtajam sertifikātam. Jāņem gan vērā, ka praksē, parakstot dokumentus ar drošu elektronisko parakstu, kas izsniegts citā Eiropas Savienības dalībvalstī un ko plānots izmantot Latvijā, vai arī parakstot elektronisko dokumentu ar Latvijā izsniegtu drošu elektronisko parakstu, ko plānots izmantot ārvalstīs, **ieteicams izmantot ASIC-E formātu, kas ir vienotais Eiropas Savienības standarts, lai attiecīgo dokumentu un tā autentiskumu varētu pārbaudīt dokumenta saņēmējs.**

Pateicoties droša elektroniskā paraksta iespējām un likumā noteiktajam tiesiskajam statusam elektroniskajam dokumentam, to pareiza izmantošana var ietaupīt laiku un naudu un atvieglot dokumentu apriti gan privātpersonām, gan publiskajām personām. Parakstot elektroniskos dokumentus, lai tie tiktu uzskatīti kā pašrocīgi parakstīti dokumenti, ir jāatceras – tie ir jānoformē atbilstoši likuma prasībām un jāparaksta ar drošu elektronisko parakstu, ja vien starp pusēm nav vienošanās par parasta elektroniskā paraksta izmantošanu, un elektroniskā dokumenta formu var izmantot jebkurā gadījumā, kad ir nepieciešamība pēc dokumenta rakstiskas formas, ciktāl likums nenosaka citas dokumenta prasības. B | J P